

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA MANAGEMENTU

Technické památky v cestovním ruchu

Technical Monuments in Tourism

Student: Marin Soukup

Vedoucí bakalářské práce: prof. RNDr. Arnošt Wahla, CSc.

Ostrava 2011

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra managementu

Zadání bakalářské práce

Student:	Martin Soukup
Studijní program:	B6208 Ekonomika a management
Studijní obor:	6501R006 Ekonomika cestovního ruchu
Specializace:	02 Ekonomika cestovního ruchu
Téma:	Technické památky v cestovním ruchu Technical Monuments in Tourism

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
  2. Dosavadní stav poznání
  3. Charakteristika situace na českém trhu
  4. Zhodnocení současného využití vybraných technických památek
  5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratk
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

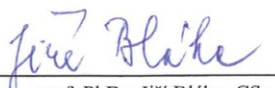
Seznam doporučené odborné literatury:

- ČERTÍK, M. *Cestovní ruch: vývoj, organizace a řízení*. 1. vyd. Praha: OFF, 2001. 350 s. ISBN 80-238-6275-8.
HLUŠICKOVÁ, H. a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 597 s. ISBN 80-7277-044-6.
KUNEŠOVÁ, E. *Technika cestovního ruchu*. 1. vyd. Praha: Grada, 1992. 206 s. ISBN 80-85623-32-3.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **prof. RNDr. Arnošt Wahla, CSc.**

Datum zadání: 26.11.2010
Datum odevzdání: 11.05.2011

prof. PhDr. Jiří Bláha, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem pramenů, které uvádím v přiloženém seznamu literatury. Místopřísežně prohlašuji, že přílohy, dané mi k dispozici, jsem samostatně doplnil.

Datum odevzdání práce: 11. května 2011

.....

Martin Soukup

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu profesoru Wahlovi za rady a připomínky, kterými mi pomohl k vypracování mé bakalářské práce.

OBSAH

1	Úvod	8
2	Cíl a metodika práce	10
2.1	<i>Cíl práce.....</i>	10
2.2	<i>Metodika práce .....</i>	10
3	Dosavadní stav poznání	11
3.1	<i>Cestovní ruch, definice a vymezení pojmu .....</i>	11
3.2	<i>Systém cestovního ruchu, podsystémy a základní pojmy.....</i>	12
3.3	<i>Technické památky.....</i>	13
3.3.1	Charakteristika a definice pojmu technická památka	13
3.3.2	Dělení technických památek.....	14
3.3.3	Základní knižní prameny - Přehled literatury o technických památkách.....	15
4	Charakteristika situace na českém trhu cestovního ruchu	18
4.1	<i>Význam a využití technických památek .....</i>	18
4.2	<i>Památková péče a ochrana technických památek .....</i>	20
4.3	<i>Postavení technických památek v českém cestovním ruchu .....</i>	21
5	Přehled současného využití vojenských technických památek v Královéhradeckém kraji	23
5.1	<i>Charakteristika Královéhradeckého kraje .....</i>	23
5.2	<i>Vojenské památky na území kraje .....</i>	24
5.2.1	Pevnost Josefov.....	24
5.2.2	Československé opevnění z let 1935 - 1938.....	25
5.2.3	Dělostřelecké tvrze	26
5.2.4	Samostatné objekty těžkého opevnění	31
5.2.5	Objekty lehkého opevnění vzor 36.....	37
5.2.6	Objekty lehkého opevnění vzor 37.....	39

5.2.7	Návštěvnost vybraných pevnostních staveb na území kraje	42
5.2.8	Problematika vlastnictví a provozu pevnostních staveb	42
5.2.9	Městské hradby	43
5.3	<i>Dotazníkové šetření</i>	45
5.3.1	Profil respondentů	45
5.3.2	Výsledky dotazníkového šetření.....	45
6	Závěr	48
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
	SEZNAM ZKRATEK	
	SEZNAM GRAFŮ	
	SEZNAM TABULEK	
	PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
	SEZNAM PŘÍLOH	
	JEDNOTLIVÉ PŘÍLOHY	

1 Úvod

Cestovní ruch je významným společensko-ekonomickým fenoménem a v posledních letech i nejdynamičtěji se rozvíjejícím ekonomickým odvětvím. Každým rokem dává do pohybu masy lidí. Lidé tak záměrně ve svém volném čase opouštějí místa trvalých bydlišť a vydávají se za odpočinkem nebo vstříc novému poznání v místě cestovního ruchu. Někdo dá přednost pobytu u moře, někdo stráví dovolenou v horské chatě, jiný vyrazí obdivovat krásy Paříže. Ať už se ale vypraví kamkoliv, využije cestovního ruchu jako jedné z možností, jak uspokojit své potřeby v oblasti kultury, rekreace či turistiky.

Aby účast na cestovním ruchu dobře fungovala, je třeba ji zajistit řadou ekonomických činností. Účastník se do místa cestovního ruchu musí dopravit, mít podmínky pro pobyt a využití volného času. Uspokojením těchto potřeb se zabývá řada organizací a podniků působících v cestovním ruchu a nabízejících své zprostředkovatelské, stravovací, ubytovací nebo dopravní služby. Cestovní ruch se tak stává důležitou oblastí pro podnikatelskou činnost mající ekonomický přínos pro podnikatele i národní hospodářství a zároveň podstatný vliv na rozvoj země a regionů.

Přestože se Česká republika nemůže jako jiné země chlubit množstvím slunných pláží nebo vysokých horských šítů, může díky své bohaté historii nabídnout řadu pozoruhodných historických skvostů, staveb a kulturních děl. Po celé rozloze naší vlasti najdeme množství krásných hradů, zámků, klášterů, chrámů, katedrál i řadu historických měst. Důkazem jedinečnosti našich památek budiž fakt, že 12 z nich figuruje na Seznamu světového dědictví UNESCO.

Čím se ještě můžeme chlubit, je také velká řada technických památek, které dokládají zručnost našich předků, jejich schopnosti a nápaditost. Jsou také obrazem technologického rozvoje naší společnosti. Mnohé z nich už zanikly, ale celou řadu, přestože už většinou neslouží svým účelům, se podařilo zachovat. Případně navrátit

těmto památkám, tvořícím součást krajiny a dotvářejícím její kolorit, původní stav a krásu. Renovace takových objektů je po finanční stránce velmi náročnou činností, cestovní ruch však k jejich ochraně a renovaci přispívá. Může je zachránit zřízení muzejní expozice nebo rekonstrukce na rekreační zařízení.

Technické památky se těší v poslední době vzrůstající oblibě a jejich ochrana, zpřístupnění a začleňování do nabídek cestovního ruchu je stále diskutovanějším tématem. Doufejme tedy, že se s ohledem k tomuto pozitivnímu vývoji vyhneme jejich dalšímu chátrání a nepřijdeme tak o nedílnou součást kulturního dědictví naší země.

2 Cíl a metodika práce

2.1 Cíl práce

Cílem práce bude seznámení s pevnostními stavbami na území Královéhradeckého kraje, jejich současným stavem a využitím a jejich postavením v cestovním ruchu i postoj české společnosti k tomuto druhu vojenských památek.

2.2 Metodika práce

V teoretické části své práce budu vycházet z informací a poznatků získaných z odborné literatury. Vznikl tak přehled, který obsahuje obecné informace o cestovním ruchu a uvádí do problematiky technických památek v cestovním ruchu. Obsahuje definice, členění, informuje o možnostech využívání podle jednotlivých autorů, způsoby ochrany a jejich současné postavení v českém cestovním ruchu.

V praktické části charakterizuji Královéhradecký kraj a vojenské technické památky (pevnostní stavby) na jeho území. Ty jsou charakterizovány formou popisu, který seznamuje jak se základními a obecnými informacemi, tak i současným stavem a způsobem využití, návštěvností a zdrojem financování jejich provozu. Další etapou této části je dotazníkové šetření. Na základě shromážděných informací a jejich analýze překládám obraz jejich současného postavení v cestovním ruchu, tak, jak je lidé, respektive respondenti vnímají. Nejprve obecně, poté zkoumám jejich vztah a zkušenost s těmi na území Královéhradeckého kraje.

3 DOSAVADNÍ STAV POZNÁNÍ

3.1 Cestovní ruch, definice a vymezení pojmu

Jelikož je cestovní ruch složitým společensko-ekonomickým jevem, dotýkajícím se ekonomických i mimoekonomických procesů, existuje několik různých přístupů k jeho pojetí a zkoumání. V teorii i praxi, jak tvrdí INDROVÁ [13], jsou to nejčastěji tato hlediska:

- Ekonomické – zkoumající cestovní ruch z pohledu ekonomických procesů potřebných k zajištění účasti lidí na cestovním ruchu a hlediska vlivu na státní, regionální i světovou ekonomiku
- Ekologické – spočívá v hodnocení potenciálu území, vzájemného vztahu cestovního ruchu a životního prostředí
- Geografické – zkoumá vazby cestovního ruchu na geografické prostředí a jeho význam pro cestovní ruch, stejně jako mezi místy bydliště a místy cestovního ruchu
- Sociologické a psychologické – zde si všímáme cestovního ruchu a jeho vztahu k člověku, jeho potřebám, motivům účast na cestovním ruchu nebo vztahu mezi účastníky cestovního ruchu a místním obyvatelstvem.

Cestovní ruch je jako mnohooborový a průřezový celek obtížné přesně a jednotně definovat. Přístup k definování a vymezení cestovního ruchu se měnil s vývojem cestovního ruchu. Co autor, to, byť mnohdy v detailech, odlišná formulace. Záleží na tom, z hlediska které vědní disciplíny byl zkoumán a definován.

INDROVÁ [13] se však zároveň domnívá, že uvážíme-li všechny jeho podstatné stránky a shrneme je do všeobecnosti, vyvodíme alespoň základní rysy cestovního ruchu:

- Dočasnost změny místa trvalého bydliště a pobytu mimo něj
- Nevýdělečný charakter cesty a pobytu, realizovaných ve volném čase
- Vztahy mezi lidmi, vyvolané cestovním ruchem

Zmiňme ale například i HLADKOU [10], která ho charakterizuje jako opuštění místa trvalého bydliště, které má dočasný charakter a které kromě výkonů činností zahrnuje i pasivní odpočinek.

Přelomem v definování cestovního ruchu se stala konference pořádaná Světovou organizací cestovního ruchu WTO v Ottawě červnu roku 1991, které se zúčastnilo 250 představitelů z 91 zemí světa. Byl podán návrh na unifikaci základních pojmů, která je spojená s přesnou klasifikací a vymezením pojmu, což vyplynulo z do té doby existujících problémů ve vymezení cestovního ruchu a jeho statistickém sledování. V souvislosti s vymezením pojmu cestovní ruch byly vymezeny i pojmy, vztahující se k rozlišení účastníků cestovního ruchu v oblasti domácího i mezinárodního cestovního ruchu, které zmiňuji v Subjektu cestovního ruchu.

Definice cestovního ruchu podle WTO:

„Činnost osoby cestující na přechodnou dobu do místa ležícího mimo její prostředí, a to na dobu kratší, než je stanovena, přičemž hlavní účel cesty je jiný než výkon výdělečné činnosti v navštíveném místě.“ (v Indrová, 2009, str. 12)

Stanovenou dobou je u mezinárodního cestovního ruchu míněna doba 1 rok, u domácího pak 6 měsíců. Z uvedené definice jsou vyloučeny cesty v rámci trvalého bydliště, dočasné přestěhování za prací, pravidelné cesty do zahraničí a dlouhodobá migrace. Vyloučeny naopak nejsou hrazené služební a obchodní cesty, které vyplývají z pracovního poměru u zaměstnavatele v místě bydliště nebo firmy.

3.2 Systém cestovního ruchu, podsystemy a základní pojmy

Cestovní ruch se zkoumá s využitím systémové teorie, která zobrazuje jeho strukturu, vazby a chování. Je otevřeným a dynamickým systémem a tvořen dvěma podsystemy: subjektem a objektem cestovního ruchu [9]. Protože ho nelze posuzovat izolovaně, jak doplňuje ŠAUER [21], ale v souvislosti s prostředím, v němž se odehrává, zkoumají se i vazby s jinými (vnějšími) systémy: ekonomickým, politickým, sociálním, technicko-technologickým a ekologickým. Subjekt cestovního ruchu je představován účastníkem cestovního ruchu. Jak uvádí HESKOVÁ [9], lze na něj nahlížet ze dvou pohledů. Z ekonomického hlediska je subjektem ten, kdo uspokojuje své potřeby spotřebou statků cestovního ruchu při cestování a pobytu mimo své trvalé bydliště. Symbolizuje poptávku. Ze statistického hlediska je subjektem návštěvník, turista a výletník, ale i stálý obyvatel (tyto pojmy byly upřesněny na Mezinárodní

konferenci o statistice cestovního ruchu, pořádanou v roce 1991 v kanadské Ottawě). Objektem je vše, co se může stát cílem změny místa pobytu účastníka cestovního ruchu. Je tvořen cílovým místem, podniky a institucemi cestovního ruchu.

3.3 *Technické památky*

3.3.1 Charakteristika a definice pojmu technická památka

Definice pojmu technická památka existuje několik. Tímto tématem se zabývalo již více autorů, ale než uvedu některé z nich, zmíním oficiální znění pojmu památka, uvedené v § 2 zákona č. 22/1958 Sb., v němž je definice technické památky zahrnuta.

„Památkou je kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života, nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů, anebo věc, která má vztah k význačným osobám a událostem dějin a kultury.“¹

Dosud platný zákon z roku 1987 tento pojem upřesnil:

(1) Za kulturní památky podle tohoto zákona prohlašuje ministerstvo kultury České republiky (dále jen „ministerstvo kultury“) nemovitě a movitě věci, popřípadě jejich soubory,

a) které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické,

b) které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem.

(2) Soubory věcí podle odstavce 1 se prohlašují za kulturní památky, i když některé věci v nich nejsou kulturními památkami.²

---

¹ Památkový zákon. *Zákon o kulturních památkách*, č. 22/1958, § 2. Dostupný z <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/zakony-mezinarodni-dokumenty/zakon-o-statni-pamatkove-peci/>>

² Památkový zákon. *Zákon o státní památkové péči*, č. 20/1987, § 2. Dostupný z <http://lexdata.abcsys.cz/lexdata>

DVOŘÁKOVÁ [11] definuje technickou památku jako hmotné pozůstatky, které dokládají vývoj vědy, výroby a techniky ve všech souvislostech historických i společenských. PÁSKOVÁ [19] ve své obsáhlejší definici považuje za technickou památku stavby, technická zařízení nebo technická řešení, která jsou jedinečná nebo zajímavá svým provedením, vztahem k okolním stavbám, velikostí, designem, významem historickým nebo současným, což z nich tvoří cíl pro návštěvníky. Jde například o mosty, tunely, mlýny, těžní věže, železniční viadukty apod. MAZÁČ [18] jimi rozumí taková lidská díla, která dokládají vývoj techniky, vědy a výroby v historii společnosti a která mají natolik významnou kulturní hodnotu, že je v zájmu společnosti jejich trvalé uchování. LEDNICKÝ [15] považuje za technickou památku každý předmět či objekt, který byl vytvořený lidskou činností za účelem přizpůsobení přírody lidským potřebám. Svou historickou hodnotou dokumentuje danou činnost v takovém rozsahu, že rozhoduje o zachování dané památky jako kulturního statku.

3.3.2 Dělení technických památek

Technické památky se dělí podle povahy na movité, které zahrnují všechny stavební části díla, a nemovité, kam patří technologická zařízení. Aby mělo dělení technických památek nějaký řád, členění se dále například podle výrobních odvětví.

HEROUTOVO [8] členění (podle VONDRY) dle odvětví a technických disciplín zahrnuje:

- památky z oblasti hornictví a hutnictví
- památky zemědělské výroby
- památky textilní výroby
- památky výroby sklářské, keramické a výroby maltovin
- památky vodárenské
- památky komunikačního a vodního stavitelství

LEDNICKÝ [7] svůj téměř totožný výčet doplňuje v posledním bodě ještě o pevnostní stavby (tedy vojenské památky).

MAZÁČ [18] člení stejně jako HLUŠIČKOVÁ [11] technické památky podle jednotlivých oborů lidské činnosti následovně: architektura industriálních staveb, doprava, dřevo a jeho zpracování, elektroenergetika, elektrotechnika, hornictví, hutnictví, chemický průmysl, keramika a porcelán, knihařství a polygrafické techniky, koželužství a kožedělný průmysl, lázeňství, mincovnictví, papírenství, plynárenství, poštovníctví, potravinářství, sklenářství, slévárenství, strojírenství, textilnictví, věda aplikovaná, vodohospodářství, vojenství. DVOŘÁKOVÁ [7] ve své publikaci dělí stavby na jednoúčelové, víceúčelové a kombinované. Jednoúčelové zahrnují výrobní zařízení s tepelnou nebo mechanickou přeměnou vstupních surovin (pece, hutě), symboly povrchových částí uhelných a rudných dolů (těžní věže), mlýny, vodní elektrárny, zařízení městských služeb (vodárny, vodojemy, čistírny odpadních vod) a budovy výroben lihu, cukru, oleje a masozávodů. Víceúčelové stavby jsou pak reprezentovány vícepodlažními výrobními budovami (tzv. "etážovkami") a výrobními i nádražními halami. Klasickým představitelem kombinovaných staveb jsou pivovary, které kombinují jednoúčelové i víceúčelové výrobní části, přičemž tyto nemusejí být součástí jednoho výrobního celku. Autoři LEDNICKÝ, VANĚK, PYKA [16] dělí technické památky podle charakteru do pěti tematických skupin:

- Prostory, kde se upravují nebo zpracovávají suroviny a materiál
- Sklady, překladiště a úložiště
- Energetická díla
- Dopravní stavby
- Sociální, servisní a obytné stavby spjaté s existencí určité průmyslové činnosti v daném místě

3.3.3 Základní knižní prameny - Přehled literatury o technických památkách

a) Obrazoví průvodci, encyklopedie

V současnosti nejpodrobnější a nejrozsáhlejší publikaci tohoto typu o daném tématu představuje kniha *Technické památky v Čechách, na Moravě a Slezsku* od Hany Hlušíčkové a kolektivu. V abecedně řazených heslech podle lokalit jsou popsány památky chráněné, dosud nechráněné, ale zajímavé, i ty, které už zanikly nebo změnily svůj původní účel. Vše je doplněno bohatou obrazovou dokumentací. Kniha obsahuje i takové památky, které se mezi klasické technické neřadí (např. zvony, zvonice, skleníky, vodárny, hvězdárny), nicméně jsou jedinečné po stránce technologické i umělecké a dotvářejí atmosféru dané lokality. Naopak u některých typů technických památek musel být výčet zredukován, a to především díky jejich četnosti (potravinářské podniky, tiskárny, kašny, mlýny nebo mosty). U lokalit, kde se nachází více technických památek, je uveden její hospodářský vývoj a stručná historie.

Další přehled technických památek na našem území nabízí kniha *222 technických skvostů České republiky* od Vladimíra Soukupa a Pavla Davida. Přes 200 vybraných technických památek je tu abecedně seřazeno podle názvu místa s technickou zajímavostí. Každá položka je navíc doplněna fotodokumentací i souřadnicemi, podle kterých lze danou památku lokalizovat v přiloženém autoatlasu České republiky. Podobný přehled nabízí v obdobném rozsahu i Dagmar Eisenmannová ve své *Průvodci po technických památkách v Čechách, na Moravě i Slezsku*. Dílem Soukupa a Davida je i publikace *111 nej České republiky*, která obsahuje 111 rekordů naší vlasti z oblasti historických staveb, uměleckých děl, muzeí i technických památek. Každý nej- objekt je popsán a doložen fotografií, zároveň je srovnán s méně významnými objekty stejného typu. Každý objekt lze lokalizovat v přiložené mapě v měřítku 1:200 000.

V knize *Industriál pamět východiska* autorky Evy Dvořákové a kolektivu je čtenář seznámen s architekturou a typologií industriálních staveb, současně se zabývá jejich ohrožením, zachováním nebo případným dalším využitím. Barevné fotografie zachycují jejich stav v letech 2003-2006. *Technické památky zemí Visegrádské čtyřky* jsou dílem též autorky. V této publikaci jsou kromě vybraných českých technických památek zmíněny i vybrané technické památky Slovenska, Maďarska a Polska. Jsou seřazeny podle místa svého výskytu, zobrazeny na mapě a popsány.

b) Publikace zaměřené na konkrétní technické památky

Na českém trhu existuje velké množství děl, která se zabývají technickými památkami z konkrétních oborů. Například šestidílný projekt *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska* mapuje pivovary podle jednotlivých regionů, v jejichž rámci jsou uvedeny v abecedním řazení podle lokalit. Popis je zaměřen na jednotlivé stavby, sortiment a vývoj technologie. Kniha obsahuje bohatý ilustrační doprovod včetně barevné přílohy.

Rozsáhlou kategorií jsou publikace týkající se mlýnů. V knize *Větrné mlýny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* Ivy Hoňkové jsou zmíněny ty nejdůležitější a nejkrásnější z nich. V jednotlivých reportážích jsou uvedeny osudy i současný stav vybraných technických památek tohoto typu včetně obrazové dokumentace. Vodními mlýny v Čechách se zabývá Josef Klempera, na Moravě a ve Slezsku Pavel Solnický. Oba rozsáhlé projekty *Vodní mlýny v Čechách* a *Vodní mlýny na Moravě a Slezsku* vydalo nakladatelství Libri.

Totéž nakladatelství vydalo i *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, kde autor Vladimír Kupka a kolektiv shrnuje vývoj opevnění a poté pevnostního stavitelství na území Čech, Moravy a Slezska od pravěku po 20. století. Autory jednotlivých etap jsou odborníci na danou problematiku. Kniha obsahuje slovník odborné terminologie opevněných lokalit a bohatou ilustraci.

c) Odborné publikace a skripta

Zevrubně se touto problematikou zabývá Jozef Mazáč. Jeho *Technické kulturní památky* obsahují veškeré definice týkající se této problematiky, kategorizaci, význam, využití či způsoby ochrany. Skripta navíc popisují i vybrané hornické památky. Václav Lednický se ve své publikační činnosti věnuje technickým památkám v ještě širších souvislostech a z různých pohledů. Ve svých dílech se zabývá problematikou technických památek v českých poměrech. Ať už v díle *Využití technických památek v českém cestovním ruchu* nebo *Strategie využití technických památek v cestovním ruchu České republiky*. Věnuje se ale i technickým památkám určitého oboru: například *Využití železničních technických památek v cestovním ruchu* či popisuje konkrétní

památku: *Jedinečná technická památka - Baťův kanál*. Kromě rozboru konkrétní problematiky obsahuje každá z publikací úvod do problematiky cestovního ruchu, takže je čtenář seznámen s potřebnými základními informacemi, definicemi a charakteristikou.

4 CHARAKTERISTIKA SITUACE NA ČESKÉM TRHU CESTOVNÍHO RUCHU

4.1 Význam a využití technických památek

Znakem, který odlišuje technické památky od ostatních kulturních památek, je jejich technická a výrobní funkce, která přizpůsobovala přírodu potřebám člověka a umožňovala výrobu materiálních statků. Jak uvádí MAZÁČ [18], kromě technické hodnoty, která je symbolizována uplatněním pokrokových technických principů, technologických metod a konstruktivních řešení, mají technické památky ještě hodnotu historickou a dokumentární, jsou tedy obrazem vývoje určitého výrobního odvětví a zároveň vypovídají o jejich vazbách k ekonomickému a společenskému vývoji v dané lokalitě; emocionální hodnotu, jež dokládá, že člověk svou představivost využil nejen v technické oblasti, ale i ve výtvarných formách; a estetickou - technické památky nemusí působit vždy rušivě, ale naopak mohou vnést do krajinného rázu či urbanistického prostředí zajímavé estetické oživení. LEDNICKÝ [15] připomíná, že historická technická díla zpravidla nenarušovala prostředí, ve kterém byla vystavěna, ale naopak je svým řešením, materiálem a prostorovou kompozicí doplňovala v esteticky vyvážený celek. Objekty industriální architektury, tedy nová inženýrská díla jako produkt průmyslového rozmachu významným způsobem změnila podobu našich měst. Původní výškové stavby měst jako věže kostelů, zámků, hradů nebo radnic byly překonány továrními komíny, které se tak staly novými dominantami. Městským i krajinným panoramatům tak vtiskly osobitý charakter.

Řada průmyslových objektů však v současné době stále chátrá, polorozpadlé budovy a zrezivělé konstrukce zvolna zarůstající vegetací. Renovace je nejen po finanční stránce velmi náročnou činností.

Nejintenzivnější způsob, jak lze společensky technické památky využít, je podle MAZÁČE [18] jejich zpřístupnění jako prohlídkových objektů. Mohou být zpřístupněny jako:

- prohlídkové objekty předvádějící původní výrobní funkci - k takovému zpřístupnění se hodí objekty, které si po vyřazení z provozu zachovaly kompaktní podobu i produkční zařízení, nebo takové, které budou z provozu vyřazeny. Realizace takového zpřístupnění je nákladná, aplikuje se proto u jedinečných objektů;
- prohlídkové objekty v klidu - tento způsob se používá u památek, jejichž zařízení se nedochovalo v celku, případně není schopno funkce. Pro názornější demonstraci lze taková zařízení, ale i prostory objektu doplnit o dokumentaci obrazovou, výkresovou nebo plánovou, aby se návštěvník seznámil s původním provozem, vývojem stavby, případně úlohou, jakou památka sehrála v době své plné činnosti;
- zpřístupněné samoobslužné objekty - prezentace objektů, které jsou dochovány pouze fragmentárně, například prázdné budovy, jejich zbytky, torza vysokých pecí apod. U takových objektů se instalují informativní panely se základními údaji o historii, funkci a významu objektu, pro větší názornost i schématem výroby, půdorysem nebo ideální rekonstrukcí objektu. [18]

Autoři LEDNICKÝ, VAŇEK A PYKA [16] nabízejí následující varianty:

- **Zachování** výroby díky vnitřní rekonstrukci nebo změně technologického vybavení při nezměněné podobě objektu, který je však podroben pečlivé údržbě a opravám za dohledu orgánů památkové péče, a jeho okolí. Původní ráz lokality tedy zůstává zachován a přitažlivost pro návštěvníky zůstává stejná.

- **Přestavba** průmyslových objektů po ukončení provozu na objekty cestovního ruchu, např. hotely, restaurace, tržnice, přičemž původní jedinečnost objektu zůstává i po přestavbě zachována a navíc připomíná původní zaměření.
- **Výstavba** průmyslových skanzenů, tvorba účelově zaměřených muzeí, podnikových expozic průmyslových podniků připomínajících tradice i historii průmyslové aktivity
- **Přebudování** bývalých průmyslových objektů na byty (lofty), kanceláře nebo prodejní objekty. Takto nově vzniklé obytné části jsou doplňovány potřebnou infrastrukturou, takže vzniká místo, kde se snoubí starobylost s moderními prvky, což zaručuje vizuální jedinečnost.
- **Prohlídky** historických provozů se zachovanými původními technologiemi, které jsou pro návštěvníka atraktivní. Typické jsou pivovary, lihovary, závody na zpracování masa či vinné sklepy.

4.2 Památková péče a ochrana technických památek

Zpočátku 20. století se věnovala pozornost především zachování a ochraně movitých technických památek. Vznik Technického muzea v Praze roku 1908 je důkazem snahy našich předků uchovat tyto hmotné doklady o vývoji vědy a techniky. Až po 2. světové válce se zájem rozšířil i na nemovité technické památky, což mělo za následek vznik průmyslové archeologie jako nové vědní disciplíny. Přes probíhající snahy v průběhu první poloviny minulého století o ochraně technických památek, až vydání zákona č. 22/58 Sb. znamenalo začátek jejich komplexní ochrany na našem území. V 60. letech se začalo s první evidencí technických památek, jelikož byl kladen důraz na stáří, architektonickou hodnotu a především ojedinělost, dostaly se na soupis jen některé. Převažovaly nemovité technické památky. U movitých se předpokládalo umístění v muzejních expozicích, tento záměr však nebyl realizován, kvůli omezené kapacitě depozitářů. Naděje, kterou přinesla nová koncepce o ochraně technických památek na počátku 70. let, částečně ztroskotala na nedostatku finančních prostředků na opravy ze státních zdrojů. V 80. letech se technické památky dostávají do popředí

zájmu. Odborníci i širší veřejnost se začínají intenzivněji zajímat o osud němých svědků technologického vývoje a zručnosti našich předků. Událost z března roku 1985 byla mezním okamžikem ve vnímání nutnosti ochrany technických památek, zbourání pražského těšnovského nádraží mělo za následek vznik Sekce ochrany průmyslového dědictví při Klubu přátel Národního technického muzea v Praze roku 1986, jehož prostřednictvím se Česká republika připojila k mezinárodní iniciativě o zachování technického dědictví. Od roku 1988 vstoupil v platnost nový zákon o státní památkové péči 20/87 Sb. V 90. letech se i přes uvědomění veřejnosti o významu těchto děl a jejich kulturní hodnoty stále (i když v menší míře) demolovalo, zároveň se ale v tomto období mnohé z nich staly kulturními památkami. V současnosti je jich tak zapsáno přes 2860. [15]

4.3 Postavení technických památek v českém cestovním ruchu

TOP 5 nejnavštěvovanějších technických památek (2009)		
1.	Rozhledna Petřín, Praha	326 tisíc
2.	Plzeňský Prazdroj	217 tisíc
3.	TV věž Žižkov	145 tisíc
4.	Hornické muzeum Příbram	115 tisíc
5.	Škoda Auto muzeum	113 tisíc

Tabulka č. 1

Česká republika má v oblasti technických památek rozhodně co nabídnout. Na našem území se jich zachovalo velké množství a mnohé z nich jsou světové unikáty. Proto je lze pokládat za jednu z výrazných šancí dalšího rozvoje našeho cestovního ruchu. Předpokladem je správná propagace, aby se tak díky ní dostaly do povědomí

stále širšího okruhu potenciálních návštěvníků. Vyrůstající trend návštěvnosti od počátku 90. let je pozitivním signálem. Tabulka uvádí pět nejnavštěvovanějších technických památek za rok 2009.

5 PŘEHLED SOUČASNÉHO VYUŽITÍ VOJENSKÝCH TECHNICKÝCH PAMÁTEK V KRÁLOVÉHRADECKÉM KRAJI

Ve své bakalářské práci jsem si jako výchozí destinaci zvolil Královéhradecký kraj a jako předmět zkoumání pevnostní stavby na jeho území.

5.1 Charakteristika Královéhradeckého kraje

Královéhradecký kraj leží v severovýchodní části Čech. Sousedí se Středočeským, Pardubickým a Libereckým krajem. Více než třetina hranice kraje je tvořena polskou státní hranicí v délce 208 km. Na polské straně je jeho sousedem Dolnoslezské vojvodství. Rozlohou 4 759 km² se Královéhradecký kraj řadí na 9. místo v pořadí krajů. Ke konci roku 2008 měl Královéhradecký kraj celkem 554 520 obyvatel, hustota zalidnění je o něco nižší než republikový průměr - 117 obyvatel na km². Území kraje je tvořeno pěti okresy (od 1. 1. 2000) - Hradec Králové, Jičín, Náchod, Rychnov nad Kněžnou a Trutnov. Na jihu a jihozápadě kraje se rozprostírá úrodná polabská nížina. Na severu a severovýchodě s ní kontrastují Krkonoše a Orlické hory. Hlavními vodními toky jsou Labe se svými přítoky Orlicí a Metují. Téměř celé území kraje náleží do povodí Labe, pouze okrajová část Broumovského výběžku k povodí Odry. Nejvyšším vrcholem kraje je Sněžka (1 602 m n. m.) v Krkonoších, která je zároveň nejvyšší horou České republiky. Nejnižší položeným bodem je hladina Labe v místě, kde opouští území okresu Hradec Králové v nadmořské výšce 202 m. n. m.

5.2 Vojenské památky na území kraje

5.2.1 Pevnost Josefov

Když v 18. stol. přišla císařovna Marie Terezie o Slezsko a Kladsko, muselo Rakousko přistoupit k budování nové obranné linie na severu, která měla sloužit jako obrana proti vojskům pruského krále Fridricha II. Výstavba pevnosti Josefov započala v roce 1780 v obci Ples u Jaroměře, nad soutokem řek Labe a Metuje. Zahájení výstavby se osobně účastnil i její zakladatel císař Josef II., který zde 3. října dohlížel na položení základního kamene. Stavba byla dokončena roku 1787, za pouhých sedm let tak vznikla jedna z nejmodernějších a nejvýznamnějších pevností habsburské monarchie, kterou mělo v případě obležení bránit až 12 000 vojáků. Projekt na výstavbu bastionové pevnosti vypracoval francouzský architekt Duhamel de Querlonde, který zároveň stavbu řídil. V roce 1784 ho nahradil plukovník František Lauer. I když je pevnost vybudována podle geometrické šablony, respektuje ve větší míře vlastnosti terénu. Již od počátku byla stavěna jako město, proto je také významným urbanistickým celkem s pravoúhlým uličním systémem a domovní zástavbou, včetně posádkového kostela, jehož věž je dominantou celého Josefova.

Tato pevnost, chloubka habsburského vojenství, však nikdy nebyla napadena. Její vojensko-strategický význam v průběhu let klesal, vojenská strategie a taktiky vedení boje se změnily. Vyhnula se jí Napoleonova armáda i pruská vojska, která tehdy postupovala do vnitrozemí, ji v roce 1866 obešla, a tak byla roku 1888 zrušena. Vojenská posádka tu však zůstala ještě dalších sto let, střežila hradební vojenské stavby, které byly i nadále používány jako skladovací prostory. Za 1. světové války zde fungoval téměř padesátitisícový zajatecký tábor, během nacistické okupace byla v Josefově umístěna německá posádka. Od roku 1948 je Josefov součástí Jaroměře. V letech 1961-91 tu sídlila sovětská armáda. Vnitřní zástavba pevnostního města i obranná zařízení se zachovaly ve vcelku velkém rozsahu a od roku 1971 jsou součástí městské památkové rezervace.

Pevnost má osmiúhelníkový tvar, osm bastionů spojují rovné úseky zdí a vytvářejí tak vnitřní hradby, které byly postaveny podle francouzských fortifikačních nauk. Před nimi se ještě nachází široký suchý příkop, obsahující další obranné prvky.

Součástí obranného systému je i rozsáhlý systém podzemních chodeb –kasemat- v délce téměř 45 km. Svojí délkou byly v době svého vzniku jedním z nejrozsáhlejších v Evropě. Veřejnosti je zpřístupněná pouze jejich část, i tak jsou ale největší turistickou atrakcí města. Do prostoru lapidária, kde se nachází další část expozice, umístěného v kasematních prostorách bastionu č. I se lze dostat spojovací chodbou. [3][14]

Základní informace o pobočkách Městského muzea v Jaroměři, otevírací době, výši vstupného a vyhlídkových okruzích v příloze.

5.2.2 Československé opevnění z let 1935 - 1938

V roce 1933 se dostává v Německu k moci Adolf Hitler a jeho agresivní politika nutí Československou republiku, aby se připravila na potenciální válku s Německem, což kromě modernizace a reorganizace armády zahrnuje i budování pohraničního opevnění. Už v roce 1932 vypracoval generál Syrový plán na obranu hranic. Díky dlouhému hraničnímu pásmu bylo k obraně zapotřebí 30 divizí, přičemž celá republika jich měla vzhledem k počtu obyvatel k dispozici 40. Tento plán se tak ukázal neefektivním. Proto se roku 1934 přiklonil Hlavní štáb k plánu vybudování tzv. stálého opevnění. Počet mužů potřebných k obraně hranic by se výrazně zmenšil a volných sil by bylo možno použít k obraně jinde. Na jaře 1935 vznikly centralizované orgány pro realizaci opevnění. Šlo o Radu pro opevňování a Ředitelství opevňovacích prací. Opevňovací skupiny, které byly založeny roku 1934, byly reorganizovány na Ženíšní skupinová velitelství. Ty pak řídila samostatnou výstavbu v úsecích těžkého opevnění. Po vzoru Francie bylo rozhodnuto o výstavbě dvou typů bunkrů. Prvním typem byly objekty těžkého opevnění s osádkou 20 až 40 mužů, vyzbrojené pevnostním dělostřelectvem, protitankovými kanóny a těžkými kulomety. Toto opevnění mělo být pak doplněno lehkými objekty s osádkou 4 až 6 mužů a vybaveno pouze kulometnou výzbrojí. Na celou stavbu vyčlenil parlament deset miliard korun, jelikož bylo budování těžkých objektů velice nákladné, jejich výstavba po celé délce hranice s Německem by nebyla možná, proto generál Husárek, velitel Ředitelství opevňovacích prací, rozhodl

o vybudování linie těžkého opevnění pouze od trojmezí tehdejších hranic Polska, Německa a Československa až po pohoří Krkonoše. V 2. pol. roku 1935 začala vlastní realizace. Již v prosinci téhož roku byl vybetonován první pěchotní srub na severní Moravě u Bohumína.

Budované opevnění mělo zadržet počáteční nápor nepřítele a získat tak čas na mobilizaci, která by zajistila povolání řádně vyzbrojených a vystrojených mužů k obraně hraničního pásma.

Objekty byly číslovány zpravidla od východu na západ. Ke kódovému označení patřil kromě zkratky stavebního úseku i krycí název. Od západu na východ měly realizované nebo rozestavěné úseky těžkého opevnění toto označení: MO (Moravská Ostrava), OP (Opava), StM (Staré Město pod Sněžníkem), K (Králíky), R (Rokytnice), N (Náchod), T (Trutnov), Krk (Krkonoše) a Lic (Liberec). Na jižní hranici jsou to pak úseky MJ (jižní Morava), B (Bratislava), Ko (Komárno). Označení objektu tedy obsahovalo písmeno, které označovalo stavební úsek, písmeno S (označení srub), pořadového čísla objektu v linii a název. Například R-S 65 Modřín. Písmeno R informuje o zařazení objektu ve stavebním úseku Rokytnice. [3][17][20]

Ve výčtu podávám přehled o jednotlivých pevnostech tabulkovou formou. Informace uvedené u každého objektu jsou aktuální. S majiteli většiny těchto objektů jsem mluvil a na případné změny se doptal.

5.2.3 Dělostřelecké tvrze

Nejprve se začalo s výstavbou těžkého opevnění, které mělo vytvořit kostru obrany. Zahrnuje jak samostatné pěchotní sruby, tak dělostřelecké tvrze. Ty představovaly nejodolnější druh těžkého opevnění. Tvrz byla tvořena soustavou pěchotních a dělostřeleckých srubů, dělostřeleckých a minometných věží, vchodových objektů a pozorovaten, vybudovaných v nejvyšší třídě odolnosti. Jednotlivé objekty byly propojeny systémem podzemních chodeb. Pod povrchem se nacházelo vše potřebné pro dlouhodobý obranný boj posádky. Sály pro ubytování mužstva, sklady munice, kuchyně, ošetrovna, umývárny a záchody, strojovna pro výrobu elektrické energie, větrací zařízení, kanceláře důstojníků a velitele tvrze. Spojení jednotlivých objektů zajišťoval telefon a zemní telegraf. Chodby byly vybaveny kolejemi pro převoz

munice, vozíky na úzkorozchodné dráze tlačili vojáci ručně. Transport munice z podzemí do střelných srubů zajišťovaly elektricky poháněné výtahy. Pro značné náklady bylo budování tvrzí omezeno pouze na oblast Odry-Krkonoše, kde bylo plánováno 15 takových staveb. V královéhradeckém kraji se takové tvrze nacházejí čtyři, jsou to pevnosti *Stachelberg*, *Skutina*, *Dobrošov* a *Hanička*. [4][17][20]

Název	Dělostřelecká tvrz Stachelberg
Jméno/označení	Stachelberg (Babí), sruby S 73 „Polom“ / nepostaveny: T-S 71, S 72, S 74, S 75, S 76, S 77, S 78, S 79, S 80, S 80a, S 76a
Kategorie/ popis	Dělostřelecká tvrz/ Měla být největší dělostřeleckou tvrzí československého opevnění s posádkou 1200 mužů, tvořena jedenácti objekty IV. odolnosti a jedním samostatným III. odolnosti s rozsáhlým podzemním systémem.
Poloha	1 km nad obcí Babí, u silnice Trutnov-Babí-Žacléř
Expozice	Vojensko-historická expozice (modely pevnostních objektů a zbraní, unikátní plastický stůl stachelberské tvrze s rozměry 8x2,5 m, panely s fotografickou a výkresovou dokumentací jednotlivých pevnostních objektů). Podzemí pevnosti (originální posuvné bednění pro betonáž sálu z roku 1938). Vyzbrojený objekt lehkého opevnění (Ukázka pevnůstky („řopíku“), jak vypadala připravená k boji za mobilizace v září 1938)
Otevírací doba	Otevřeno: 10-12, 13-17 hod. Květen: sobota, neděle; červen: čtvrtek až neděle; červenec, srpen: denně kromě pondělí; září: sobota, neděle; říjen: sobota; listopad-prosinec sobota (pouze 13:00); 24. - 31. prosince: 13:00
Vstupné	Dospělí 60 Kč, děti (6-15 let) 30 Kč, rodinné vstupné: odečítá se jedno dítě/ Doba prohlídky: 30/ 50/ 15min.
Provozovatel	Občanské sdružení Stachelberg

Název	Tvrz Skutina
Jméno/označení	Skutina, sruby N-S 48 „U stodol“, S 49 „Pod lesem“/ nepostavené: S 50 „Na kótě“, S 51 „Na mezi“, S 52 „Bažina“, S 52a „V lese“
Kategorie/ popis	Dělostřelecká tvrz/ Tvrz Skutina byla projektována jako šest objektů na délce 1350 metrů (z toho dva pěchotní sruby, které jediné byly dokončeny) propojených podzemními chodbami s úzkorozchodnou dráhou. Plánovaná bojová osádka měla mít 464 mužů. Povrch tvrze měl být chráněn souvislými protitankovými překážkami a každý z objektů pak ještě zvlášť i protipěchotními překážkami.
Poloha	U obce Polom, 2 km jižně od Olešnice v Orlických horách, 1,5 km severozápadně od Sedloňova
Expozice	V objektu je vybudována 36 metrů hluboká schodišťová a výtahová šachta. Po 201 schodech lze nyní sestoupit na její dno do podzemí, kde je možné nahlédnout do vyražené chodby směrem ke srubu N-S 49. Na většině schodiště je zachována původní výdřeva.
Otevírací doba	květen-říjen So, Ne 10:00-16:00 (s průvodcem)
Vstupné	Dospělý 60 Kč, dítě 30 Kč
Provozovatel	Klub přátel tvrze Skutina

Název	Pevnost Dobrošov
Jméno/označení	Dobrošov, sruby N-S 72 „Můstek“, S 73 „Jeřáb“, S 75 „Zelený“/ nepostavené: S 74 „Maliňák“, S 76 „Amerika“, S 77 „Kaplička“, S 77a „Portál“
Kategorie/ popis	Dělostřelecká tvrz/ Tvrz byla projektována jako komplex šesti bojových a jednoho vchodového objektu. Všechny tyto objekty byly v podzemí propojeny systémem chodeb a sálů. Posádka mělo tvořit 571 mužů VI. praporu 18. hraničářského pluku s velitelem pplk. gen. štábu. Úkolem tvrze bylo pomoci uchránit část Kladského průsmyku, koridor při řece Metuji ve směru Náchod, Česká Skalice, Hradec Králové.
Poloha	Tvrz je umístěna v sousedství stejnojmenné obce. Obec Dobrošov leží 3 km vzdušnou čarou východně od Náchoda v nadmořské výšce 620 m.
Expozice	Výstavní síň v provozní budově pevnosti Dobrošov (výstava kolekce miniatur, které ztvárňují vojáky československé armády), Prohlídka tvrzových objektů a podzemních prostor (makety houfnic, fotopanely dokumentující předmnichovské události, muniční sklady), Naučná stezka Pevnost Dobrošov (2 trasy)
Otevírací doba	Otevřeno denně kromě pondělí: květen – září 10:00 – 12:00 a 13:30 – 18:00; duben, říjen 10:00 – 12:00 a 13:30 – 16:00; listopad – březen otevřeno pouze pro předem objednané výpravy min. 10 osob Pěchotní srub N-S 73 „Jeřáb“ otevřen jen ve státní svátky 8. 5., 5. a 6. 7., 28. 9., 28. 10. vždy 10:00 – 16:00
Vstupné	Dospělí 60Kč; Studenti, školáci, důchodci 30Kč
Provozovatel	Okresní muzeum Náchod

Název	Pevnost Hanička
Jméno/označení	Hanička, sruby R-S 76 „U Lomu“, S 77 „U Pozorovatelný“, S 78 „Na Pasece, S 79 „Na mýtině“, S 79a „U silnice“, S 80 „U potůčku“
Kategorie/ popis	Dělostřelecká tvrz/ Název pevnosti dostala podle osady v okolí. Skládala se ze šesti bojových objektů v podzemí propojených stovkami metrů chodeb a sálů. Mohutné sály mohly pojmout značné množství zásob, což mělo umožnit posádce bojovat i v případě obklíčení po dobu několika měsíců.
Poloha	7 km severovýchodně od Rokytnice v Orlických horách
Expozice	Hala správní budovy: expozice s vojenskou tematikou 1935 - současnost. Strojovna: úložiště nafty s nádrží o objemu 36 tisíc litrů, sál vodního hospodářství a ledové vody k chlazení vzduchu, chemickou smyčku, energetický velín, kasárenské sály, ubikace, novodobou ošetrovnu a sociální zařízení. Bojové patro velitelského objektu R - 76 název Lom. Druhý povrchový objekt, který lze navštívit, je dělová otočná výsuvná věž R - 78 názvem Na Pasece. V areálu se dále nachází zcela zavezený R - 77 Pozorovatelná a třetím zachovalým objektem je dělostřelecký objekt R - 79 Na Mýtině.
Otevírací doba	červenec, srpen Út-Pá 9:30-17:00 (s průvodcem); květen, září, říjen So 9:30-15:00 (s průvodcem); květen, září, říjen státní a ostatní svátky (dny pracovního klidu) Ne 9:30-14:00; červen mimo Po 10:00-15:00 v 10:00, 11:00, 13:00, 14:00 (s průvodcem)
Vstupné	Základní vstupné (dospělí) 55 Kč, děti nad 6 let, studenti (doklad o studiu) 35 Kč, Rodinné (2 dospělí, 2 dvě osoby se slevou č.2) 150,- Kč/ doba prohlídky 80 min.
Provozovatel	Městský úřad Rokytnice v Orlických horách

5.2.4 Samostatné objekty těžkého opevnění

Prostor mezi jednotlivými tvrzemi vyplňovaly samostatné pěchotní sruby, rovněž byly stavěny v méně ohrožených úsecích, uzávěrech a předmostích. Pro každý objekt byl vyhotoven samostatný stavební plán, proto nelze hovořit o vzorech. Obecně však lze říci, že každá z těchto železobetonových monolitických staveb měla jedno podzemní a jedno nadzemní (bojové) patro. Lišily se od sebe stupněm odolnosti (tloušťkou stěn a stropů), výzbrojí a počtem posádky. Samostatné sruby se vzájemně kryly a vytvářely tak mezi jednotlivými pevnostmi palební přehradu těžkých kulometů, které byly případně doplněny protitankovými kanony nebo pevnostními minomety. Týlový prostor byl bráněn lehkými kulomety z pomocných střelen, hlavní bojový prostor před srubem byl chráněn palbou z kopulí, dělostřeleckých a minometných věží. Na území kraje se nachází takových pevností třináct. [4][17][20]

Název	Na Holém
Jméno/označení	Na holém, srub R-S 74
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, III. třída odolnosti/ Na objektu osazeny dva pancéřové pěchotní zvony. Osádku mělo tvořit 37 vojáků. Doba k provedení stanovena na 200 dnů. Dochován ve výborném stavu.
Poloha	U odstavného parkoviště na Panském poli na trase Rokytnice - Bartošovice
Expozice	Pancéřové zvony, většina vnitřního vybavení, expozice součástí výbavy opevnění a nálezy, v okolí překážky proti tankům
Otevírací doba	Přístupný pro vážné zájemce.
Provozovatel	Klub vojenské historie Praha

Název	Nížká
Jméno/označení	Nížká, srub R-S 72
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, 2. třída odolnosti/ Srub postavený v arabské odolnosti se střílnou pro 9cm minomet jako součást linie těžkého opevnění spadající do 2. stavebního podúseku - Kunvald. Měl odolávat zásahům dělostřeleckých granátů až do ráže 180 mm.
Poloha	U Rokytnice v Orlických horách, cca půl kilometru od parkoviště u hájovny Hanička
Expozice	Věnovaná problematice čs. opevnění se specializací na využití minometných zbraní.
Otevírací doba	Duben – říjen: každý poslední víkend v měsíci, sobota 10:00-16:00, neděle 10:00-12:00. Jinak celoročně po dohodě s provozovatelem.
Provozovatel	Spolek R-72

Název	Jaroslav
Jméno/označení	Jaroslav, srub N-S 47
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, III. třída odolnosti.
Poloha	2 km jižně od Olešnice v Orlických horách
Expozice	S vojenskou tematikou.
Otevírací doba	Od května do srpna každou sobotu a neděli 10:00-16:00
Provozovatel	Klub přátel opevnění na Náchodsku.

Název	Průsek
Jméno/označení	Průsek, srub R-S 87
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, 2. třída odolnosti/ Ojedinele zachovaný objekt, na kterém se dochoval i původní pancéřový zvon. Na levé straně byla namontována minometná střílna pro minomet ráže 9 cm. Na mušce měl Komáří vrch s pozorovatelnou a blízkou silnicí.
Poloha	Mezi Komářím a Anenským vrchem v Orlických horách.
Expozice	Věnovaná československému opevnění.
Otevírací doba	květen-září: sobota, neděle 10:00-16:00 (s průvodcem za příznivého počasí)
Provozovatel	Klub vojenského opevnění Hradec Králové

Název	U křížku
Jméno/označení	U křížku, srub T-S 5
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, II. třída odolnosti
Poloha	Nad obcí Zbečnick západně od Hronova.
Expozice	Věnovaná čs. opevnění, čs. armádě a osudům letců a letadel v období 2. světové války. Příběh členů posádky bombardéru B-17G od 8.USAAF. Doba prohlídky 45 min.
Otevírací doba	Duben-říjen: první úplný víkend v měsíci 12:00-18:00.
Provozovatel	Klub vojenské & letecké historie Rváčov-Černá

Název	Březinka (Běloveský přírodní skanzen)
Jméno/označení	Lom, Březinka, Voda, sruby N-S 81, S 82, S 84
Kategorie/ popis	Samostatné pěchotní sruby oboustranně dvoukřídle, II. třída odolnosti
Poloha	Na severovýchodním okraji Náchoda na trase Běloves-Dobrošov
Expozice	Unikátní a plně funkční dobová filtrovna z roku 1938, pravděpodobně jediná zachovalá pevnostní telefonní ústředna a originální vaříč. V levé střelecké místnosti umístěn originální pevnostní protitankový kanón vzor 36 ráže 47 mm, který byl podle výrobního čísla (173) v roce 1938 skutečně na N-S 82 Březinka instalován a za okupace odvezen Němci do Norska.
Otevírací doba	duben-červen, září, říjen: soboty a státní svátky 10:00-18:00; červenec, srpen: celý týden 10:00-18:00 (s průvodcem); jinak po domluvě
Vstupné	Březinka: Dospělý- 50 Kč; dítě, student- 30 Kč/ doba prohlídky 50 min Lom: vstupné dobrovolné/ doba prohlídky 25 min Voda: Dospělý 40 Kč; dítě, student- 30 Kč
Provozovatel	Klub vojenské historie Náchod

Název	Pláň
Jméno/označení	Na pláni, srub T-S 20
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, II. třída odolnosti
Poloha	Nad obcí Chlívce.
Expozice	Památník obětem bojů za svobodu československa, výzbroj a výstroj armád účastnících se 2. světové války
Otevírací doba	Od května do září každý poslední víkend v měsíci vždy od 9:00 do 17:00 hod. O velkých prázdninách otevřeno každý víkend.
Provozovatel	Spolek vojenské historie T-S 20 Pláň

Název	Odolov
Jméno/označení	Srub T-S 26
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, I. třída odolnosti
Poloha	Na trase z Malách Svatoňovic do Jívky, 500 metrů od hospody v Odolově.
Expozice	Věnovaná prvorepublikové čs. armádě, výstavbě opevnění v tehdejším Československu. Ve volných prostorech je jedinečná sbírka munice a zbraní z let 1900 – 1948.
Otevírací doba	Duben-listopad vždy poslední sobota v měsíci, ve státní svátky od 9:30-17:30. O prázdninách každou sobotu. Jinak po dohodě.
Provozovatel	Klub vojenské historie Odolov

Název	Nad cestou
Jméno/označení	Nad cestou, srub T-S 27
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, I. třídy odolnosti
Poloha	Odolov
Expozice	Prohlídka srubu.
Otevírací doba	Otvírací dny: sobota 10:00-17:00; červenec 2. 7. 2011, srpen 6. 8. 2011
Provozovatel	Klub Vojenské Historie Brendy

Název	
Jméno/označení	Srub T-S 63
Kategorie/ popis	Jednokřídlý jednostranný dvoupatrový objekt s lomenou kasematou, II. stupeň odolnosti.
Poloha	Mezi obcemi Libeč a Zlatá Olešnice, přibližně 5 km od centra Trutnova.
Expozice	Prohlídka srubu.
Otevírací doba	Duben-říjen: od 10:00 do 16:00 hodin, vždy první sobotu v měsíci; červenec-srpen každou sobotu
Provozovatel	Soukromá osoba

Název	Modřín
Jméno/označení	Modřín, srub R-S 65
Kategorie/ popis	Samostatný pěchotní srub oboustranný dvoukřídlý, 2. třída odolnosti/ Objekt osazen pancéřovým pěchotním zvonem. Posádka objektu stanovena na 26 vojáků.
Poloha	Necelých 5 km od tvrze Hanička, nedaleko od silnice Kunvald-Bartošovice
Expozice	Věnovaná pevnostnímu minometu vzor 38 a srubu R-S 65.
Otevírací doba	Nepravidelně přístupný veřejnosti, vážní zájemci po domluvě
Provozovatel	DK Praha, ForteG

5.2.5 Objekty lehkého opevnění vzor 36

Protože byla stavba těžkého opevnění náročná jak po stránce finanční, tak i kapacitní, šlo budování vzhledem k postupující politické situaci příliš pomalu a bylo jasné, že pokud by došlo k napadení, neměli by vojáci na hranicích žádné úkryty. Z těchto důvodů se v roce 1936 přistoupilo k budování lehkých opevnění na česko-německé hranici, ale i ve vnitrozemí. Úkolem takových objektů bylo palbou do vzdálenosti až jednoho kilometru přinutit postupující nepřátelské jednotky k rozvinutí. Vojáci by se tak museli krýt zalehnutím, zakopáním, případně ústupem, což by jejich postup do vnitrozemí zpomalilo. Na rozdíl od objektů těžkého opevnění netvořily souvislé linie, ale stavěly se na místech s možností daleké palby, tedy na vrcholcích kopců a skal, a vůbec tam, kde bylo možné ostřelovat důležitá strategická místa. Objekt vzor 36 se stavěl v několika provedeních, stavební odchylky jednotlivých typů jsou pak dány příslušností k jednotlivým armádním sborům. Byl tvořen jen jednou střeleckou místností se dvěma (36B, 36A) nebo třemi střílnami (36C), ze kterých se pálilo lehkými (vzor

26) nebo těžkými kulomety (vzor 24). Ty byly umístěny na dřevěných stolech. V rámci modernizace měly být tyto stoly nahrazeny univerzálními lafetami, které se však do objektů už pravděpodobně nedostaly. Výměnu vzduchu zabezpečoval pouze přirozený průvan. Stěny byly silné od 30 do 70cm, střela těžšího dělostřelectva by tak stěnu probila, zásah do střelny byl ničující i zásahem z protitankového kanonu. Vchod byl zabezpečen pouze dřevěnými dveřmi pobytými plechem nebo posuvnými plechovými dveřmi. Především malá odolnost objektů z roku 1936 přinutila armádu k vyprojektování nového typu lehkého opevnění vzor 37. [4] [17] [20]

Název	Lehký objekt vzor 36 nad Bělovsi u Náchoda
Jméno/označení	Lehké opevnění vzor 36, ZVV Praha – úsek I. d Náchod
Kategorie/ popis	Lehký objekt vzor 36 typ A
Poloha	Na soukromém pozemku, 300 metrů severovýchodně od pěchotního srubu N-S 86 „Havlíček“ (izolovaný srub v blízkosti dělostřelecké tvrze Dobrošov)
Expozice	Jeden z mála zachovalých objektů lehkého opevnění vz. 36 na Náchodsku. Délka prohlídky cca 15 min.
Otevírací doba	Od května do října vždy první neděle v měsíci od 13.30 do 17.30 hod.
Provozovatel	Soukromá osoba

Název	Březová
Jméno/označení	Lehké opevnění vzor 36, ZVV Praha - úsek II. a Broumov
Kategorie/ popis	Lehký objekt vzor 36 typ A
Poloha	Poblíž železničního přejezdu u obce Březová (okres Náchod)
Expozice	Součást zachované linie pevností, v okolí pozůstatky obranných postavení Volkssturmu z roku 1945
Otevírací doba	Po dohodě s majitelem, jinak celoročně přístupný
Provozovatel	Soukromá osoba

5.2.6 Objekty lehkého opevnění vzor 37

Též známe jako „řopíky“ nahradily již nedostačující lehké objekty vzor 36, ze kterých, jak si armáda uvědomila, nebylo možné postavit souvislý systém, který by vydržel silný tlak nepřítele. Navíc objekty těžkého opevnění nebyly stále dokončené a situace tedy vyžadovala výstavbu nových obranných staveb. Plány na tento nový typ byly schváleny na přelomu let 1936 a 1937, vznikl nový systém pěti základních objektů A-E určených pro všechny druhy kulometných paleb. Rozestupy mezi tímto druhem obranných staveb měl být od 150 až do 400 metrů, kde si to situace a terén vyžadoval, zmenšil se rozestup mezi jednotlivými pevnostmi na 150 až 200 metrů. Na rozdíl od předešlého typu lehkého opevnění nebyly už stavěny objekty na vyvýšených místech, ale naopak podél dna údolí nebo rokle. Toto umístění je chránilo před dělostřeleckou palbou a ztěžovalo nepříteli pozorování obranného postavení. Vzor A byl nejrozšířenějším objektem, stavěl se ve verzích A – 220, A – 200, A – 180, A – 160, A – 140, A – 120. Střilny mířily do boků a byly chráněny betonovými křídly. Typ B měl jednu boční a jednu čelní střilnu, rozlišujeme typy B – 80, B – 90, B – 100. Typ C bylo jednoduché betonové kulometné hnízdo pro dva muže bez dveří a vnitřního vybavení, pro svoji malou odolnost byl méně používaným objektem. V horském terénu

a v místech, kde linie překračovala železniční nebo silniční násep, se používal typ D, což byla pevnůstka pro jednostrannou boční palbu. Objekt typu E měl podobnou funkci jako typ C, ale byl odolnější. Do září 1938 se vyprojektovaly ještě objekty typu G, H, K, ale zrealizovat se povedlo pouze dvě pevnosti. Objekty vzor 37 se stavěly v liniích o dvou sledech nebo uzávěrech a kryly se křížovou palbou. Měli bohaté vybavení, obsahovaly zrcátkové periskopy k signalizaci, jednoduchý ventilátor i granátový skluz, který sloužil k obraně týlu. Díky 140 plánek všech možných provedení těchto pevností (normální odolnost, zesílené, zeslabené, výškově lomené apod.) bylo možné postavit až 5 tisíc bunkrů za rok, protože se projektanti nemuseli zdržovat zhotovováním plánek pro každou pevnost, ale použili danou šablonu. [4] [17] [20]

Název	Lehký objekt u Sněžného
Jméno/označení	Lehké opevnění vzor 37, II. sbor – úsek D1b Nový Hrádek)
Kategorie/ popis	Lehký objekt vzor 37 typ A – 140/ pravosledná pevnůstka, která byla součástí linie, jež přehrazovala prostor na povrchu na obou křídlech tvrze Skutina
Poloha	Mezi obcemi Sněžné a polom, v blízkosti dělostřelecké tvrze Skutina
Expozice	V přítomnosti majitele je srub plně vybaven a vystrojen.
Otevírací doba	Otevřeno každou první sobotu v měsíci od 11:00 do 16:00 hod. Mimo návštěvní dny není přístup k objektu vyznačen.
Provozovatel	Klub vojenské historie Náchod

Název	Babí u Náchoda
Jméno/označení	Lehké opevnění vzor 37, II. sbor – úsek E2 Náchod-Sever
Kategorie/ popis	Lehký objekt vzor 37 typ D normální/ Neobvyklé umístění objektu si vynutil hluchý prostor hlubokého údolíčka spadajícího prudce do údolí řeky Metuje, které nebylo možné vykrýt palbou z ostatních objektů lehkého nebo těžkého opevnění.
Poloha	Babí-Třešňová na silnici mezi Náchodem a Pavlišovem
Expozice	Pevnůstka je uvedena do stavu z roku 1938 - interiér obsahuje vnitřní zařízení a výbavu. Provádí se v dobových uniformách.
Otevírací doba	Každou první neděli v měsíci od 11:00 do 16:00
Provozovatel	Klub vojenské historie Náchod

5.2.7 Návštěvnost vybraných pevnostních staveb na území kraje

Jméno pevnosti	Návštěvnost		Financování
	2010	2009	
Josefov	27 000	30 000	Město/ vstupné
Hanička	16 000	18 600	
Dobrošov	8 500	10 000	
Skutina	3 150	3 500	Vstupné/ sponzorské dary
Stachelberg	14 500	11 500	
Březinka	8 000	8 200	
Odolov	cca 6 000		
Jaroslav	220	310	Vlastní zdroje/ dobrovolné vstupné
U křížku	200	240	
Pláň	510	480	

Tabulka č. 2

5.2.8 Problematika vlastnictví a provozu pevnostních staveb

Vyjma pevnostních staveb na území měst, které jsou v jejich vlastnictví, zbývají ty, které stále vlastní armáda České republiky – konkrétně jednotlivé objekty lehkého a těžkého opevnění. Pokud jste zájemcem o takovou stavbu, je možné požádat armádu o odkup nebo bezplatný přepis. Jste-li majitelem pozemku, na kterém stavba stojí, armáda je vám jako pronajímateli pozemku povinna platit, pokud je pevnost v jejím vlastnictví – tedy není přepsána na vás. V praxi to ale může fungovat jinak. Například v případě tvrze Skutina, kdy majitel vlastnil pozemky a měl zájem o přepis nemovitosti, ale laxní přístup armády ve věci nájmu a přepisu dohnal jejich spor až před soud.

Provoz pevnostních staveb může být financován z několika zdrojů. Například v případě Josefova nebo pevnosti Hanička, které jsou vlastnictvím města, je tímto zdrojem městský rozpočet. U tvrzí a objektů v pohraničí, které jsou provozovány jednotlivci, vojenskými spolky nebo občanskými sdruženími, se musí spolehnout na své vlastní zdroje, vybírané vstupné i případné sponzorské dary, které se používají zejména na tisk propagačních materiálů nebo renovace vnitřního vybavení, protože jde o větší částky. Neziskové organizace s výdělkem do 300 tisíc korun za rok jsou osvobozeny státem od daně.

5.2.9 Městské hradby

Hradec Králové. Městské hradby existovaly v Hradci Králové už od středověku. Během třicetileté války zpustošily město císařská vojska a poté dobyli Švédi. Ti kolem města vybudovali sypané obranné šance, které však nebyly dostatečnou ochranou, a tak v roce 1765 císař Josef II. rozhodl o přestavbě Hradce Králové na pevnost. Aby byla pevnost vybudována podle plánu, musela být zrušena dvě předměstí, odkud byli obyvatelé přesídleni do nových osad pod hradbami, a řeky odkloněny do nových řečišť. Jako zdroj stavebního materiálu posloužil nedaleký kopec Rožmberk, který byl za tímto účelem rozebrán. Roku 1789 byla pevnost s půdorysem osmicípé hvězdice a desetimetrovými zdmi dokončena. Okolí pevnosti bylo také upraveno a v případě ohrožení zaplaveno vodou z řek. V roce 1866 se ji několikrát pokusili dobýt bezúspěšně Prusové. Od svého záměru upustili, a k prusko-rakouskému střetnutí tak došlo u obce Sadová, několik kilometrů severozápadně od Hradce Králové. V roce 1884 byla pevnost císařem zrušena. Pozemky a vojenské objekty se rozprodaly městu a začaly se bourat hradby, což bylo dokonáno v roce 1930. Největší zásluhu na současném vzhledu města má bývalý starosta František Ulrich, který do Hradce pozval architekty Jana Kotěru a Jaroslava Gočára, kteří svým územním plánem navrhli budoucí vzhled města. Do dnešní doby se dochovalo několik částí:

- Opěrné zdi labských a orlických břehů.

- Kasárenské objekty při Komenského třídě
- Dělostřelecké flošny v areálu Farmaceutické fakulty a poblíž parkoviště Všesportovního stadionu: Pajkrova čp. 167 a Pivovarská čp. 500.
- ravelíny v Šimkových sadech
- batarda na Eliščině a Orlickém nábřeží
- střelná kasemata v Jiráskových sadech

Jičín. V tomto okresním městě se dodnes dochovaly zbytky pozdně gotických hradebních zdí z poloviny 16. století, které byly budovány z pískovcových kvádrů. Souvislý pás lze najít na východní a jižní straně města. Barokní valdštejské zdi byly naproti tomu budovány ze zdiva smíšeného. Jejich pozůstatky se nacházejí jižně od Valdické brány a kolem zámecké zahrady, kde vybočují do dvou bašt. Valdická brána, dominanta historického centra, je vysoká 52 metrů, do této výšky vede 156 schodů, ochoz je ve výšce 32 metrů. Je otevřena veřejnosti a nabízí výhled na město i okolí. [3]

Trutnov. V Trutnově lze dodnes navštívit kamenné hradby postavené ve 14. století. Byly členěny systémem pravoúhlých a půlkruhových bašt a zároveň zpevněné opěrnými pilíři. Fragmentárně se zachovaly dodnes, jako samostatně stojící úseky podél ulic Na Vrchu, Na Struze či nad ulicí Vodní, nebo jako součást zadních domovních zdí.

5.3 Dotazníkové šetření

5.3.1 Profil respondentů

Abych zjistil, jak veřejnost vnímá pevnostní stavby a jejich současné postavení v cestovním ruchu, provedl jsem dotazníkové šetření, v němž jsou otázky rozděleny na dvě části a konstruovány tak, aby měly jak obecnou výpovědní hodnotu, vztažitelnou na pevnostní stavby celé České republiky, tak i na ty v Královéhradeckém kraji. Šetření se zúčastnilo 68 lidí. Tři čtvrtiny zúčastněných byly ženy. Nejpočetnější věkovou skupinou, která se výzkumu účastnila - od 21 do 30 let, tvoří téměř tři čtvrtiny všech respondentů. Zbýlá třetina obsahuje přibližně ve stejné míře věkovou skupinu do 20 let a od 31 let do 45let. Nejméně jsou pak zastoupeni lidé ve věku na 46 let. Průzkumu se ve výrazné většině účastnili lidé se středním vzděláním zakončeném maturitou – ze 72 %. Druhou nejzastoupenější skupinou jsou vysokoškolsky vzdělaní lidé – 16 %. Zbytek tvoří v 9% lidé se středním vzděláním bez maturity a 3% pouze se základním.

5.3.2 Výsledky dotazníkového šetření

O vojenskou historii se zajímalo 16 % dotázaných, poze povrchně 38 % a vůbec se o ní nezajímalo 46 %. 81 % respondentů rádo navštíví pevnostní stavbu, pokud je příležitost. Vzhledem k předchozí otázce je to vysoké procento. Tedy to, že se někdo nezajímá o historii samotnou, nemusí nutně znamenat, že nejeví zájem o tento druh památek. 6 % tento druh přímo vyhledává a 13% naopak nezajímá vůbec. Drtivá většina respondentů – 91% - je přesvědčeno, že stojí za to pevnostní stavby zachovat a renovovat, 9% si není jisto. Nikdo však neodpověděl, že zachování a ochrana těchto je zbytečná a neslouhlasí s ní. 69 % dotázaných se domnívá, že nejsou v cestovním ruchu dostatečně propagovány. Pouhých 6 % je přesvědčena o opaku, zbylá třetina neví. Desetina dotázaných by byla ochotna zaplatit i částku nad 150 Kč, pokud by návštěva památky předčila jejich očekávání. Vstupenku do 150 Kč by si nejspíše koupilo 9 % dotázaných. Největší množství lidí, tedy 47 % není ochotná investovat více než 100 Kč, vstupné do 50 Kč přijde dostatečné 34 % lidí. Ze zjištění vyplynulo, že propagace těchto památek není dostačující - alespoň v Královéhradeckém kraji. 66 % neví, že se

na území kraje nachází velké množství těchto památek. Povědomí o tomto faktu má pouhých 34 % dotázaných.

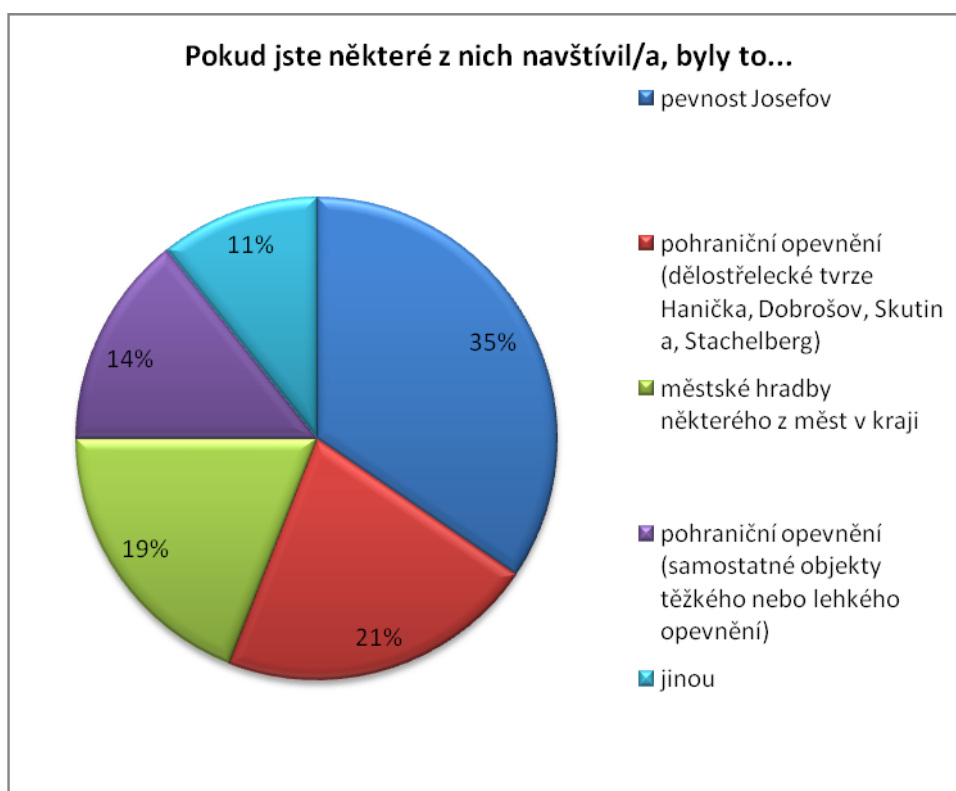
Graf č. 1

Pokud nějakou z nich znají, pak je to v 33 % pevnost Josefov, v 21 % městské hradby některého z měst v kraji. Neméně známou jsou také dělostřelecké tvrže v pohraničí – zná je 19 % respondentů, ostatní objekty pohraničního opevnění zná 13 %. 3 % znají jinou, 11% žádnou.

Nejefektivnější propagací jsou podle dotázaných média, 40 % dotázaných se o pevnostních stavbách dozvědělo právě z nich. Nezaostávají ani reference od známých, 33%. 27 % tvoří místní.

Graf č. 2

Výsledky grafu č. 12 odpovídají přibližně výpovědím z grafu 10. Zároveň se shodují i se statistikou návštěvnosti vybraných památek za loňský a předloňský rok uvedenou výše. Nejnavštěvovanější z nich byla pevnost Josefov. Navštívilo ji 35 % respondentů. Zhruba stejný počet navštívil některou z dělostřeleckých tvrzí nebo městských hradeb – 21 a 19 %. Nejméně dotázaných – 14 % - vidělo jinou z pevností pohraničního opevnění. Zbýlých 11 % navštívilo památku neuvedenou v seznamu.

Na poslední otázku, zda se chystáte navštívit některou z památek kraje (i opakovaně), odpovědělo kladně 38 % lidí, není si jisto 44 % a na žádnou památku se nechystá 18 % dotázaných.

6 ZÁVĚR

Královéhradecký kraj má velký potenciál pro cestovní ruch, který vyplývá z lokalizačních předpokladů. Kromě krásného přírodního prostředí a velkého množství kulturních památek má také co nabídnout v oblasti vojenských památek. Díky své hraniční poloze představuje a představoval i v minulosti vstupní bránu na území Čech. Pokud se nepřátelská vojska chtěla dostat do vnitrozemí, musela počítat s obrannými stavbami a objekty, které byly budovány, aby tomuto postupu zabránily. Pevnostní stavby na území kraje pocházejí z několika hlavních období. Prvním z nich je středověk, z toho období pochází fragmentárně zachované městské opevnění Trutnova a Jičína. V druhé, výraznější etapě baroka byly postaveny pevnost Josefov u Jaroměře z roku 1787, městské opevnění Hradce Králové a částečně i Jičína. Z období první republiky pochází největší množství pevnostních staveb – dělostřelecké tvrže (Hanička, Dobrošov, Skutina a Stachelberg) a samostatné objekty lehkého a těžkého opevnění budované v letech 1935 až 1938.

Jak vyplývá z dotazníkového šetření, tento typ vojenských technických památek je pro turisty atraktivní a vidí smysl v jejich zachování a renovaci, zároveň se však shodují, že jejich propagace v cestovním ruchu je nedostatečná, což výrazně negativním způsobem ovlivňuje návštěvnost. U památek na území a ve vlastnictví měst nehrozí takové nebezpečí jako u těch, které jsou provozovány soukromými osobami a občanskými sdruženími – konkrétně jednotlivé tvrže a především samostatné sruby pohraničního opevnění, a to nejen ty na území Královéhradeckého kraje. Objekty pohraničního opevnění jsou až na výjimky financovány pouze z vlastních zdrojů, vstupného, případně sponzorských darů. Velký význam zde má osobní zápal, se kterým jednotliví provozovatelé, investující velké množství vlastního času i financí, renovují vojenské objekty. Je však otázka, zda to bude stačit, aby zůstala památka v provozu a přístupná potenciálním návštěvníkům.

V Královéhradeckém kraji jsou nejznámějšími památkami tohoto druhu pevnost Josefov u Jaroměře, městské hradby a dělostřelecké tvrže. Tyto objekty jsou zároveň nejnavštěvovanější. Vysoká návštěvnost závisí především na pevně dané otevírací době, bohaté expozici, kvalitních přístupových cestách a jejich dobrém značení. Především

faktory naopak postrádají samostatné vojenské objekty ukryté v lesích, které nejsou často dobře značeny, a provozovatel, i když je často na internetu nebo brožurkách možné najít oficiální provozní dobu, není přítomen, a tudíž není možné objekt navštívit. Otevírací doba se může měnit každou sezónu a často závisí i na počasí. V tomto případě je lepší, a mnohdy doporučováno, sjednat si návštěvu předem přímo s provozovatelem, pak se návštěvník vyhne případnému nedorozumění.

Cílem mé práce bylo seznámit čtenáře s pevnostními stavbami v Královéhradeckém kraji a já doufám, že se mi to podařilo. Kraj je na památky tohoto druhu opravdu bohatý a z hlediska cestovního ruchu skýtá velký potenciál. Vždyť v kterém kraji najdeme tolik pevností z různých období naší historie. Doufejme tedy, že zájem o tyto památky nezačne stagnovat, ale naopak růst.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] DAVID, P.; SOUKUP V.: *111 nej... České republiky*, 1.vyd. Praha: Kartografie, 2005. 192 s. ISBN 80-7011-868-7.
- [2] DAVID, P.; SOUKUP V.: *222 technických skvostů české republiky*. 1.vyd. Praha: Kartografie, 2005. 144 s. 1 atlas, 54 s. ISBN 80-7011-867-9.
- [3] DIBELKOVÁ, I. a kol.: *Navštivte... Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě, ve Slezsku*. Praha: Olympia, 2007. 192 str. ISBN 978-80-7376-013-7.
- [4] DUBÁNEK, M. a kol.: *Putování po Československém opevnění 1935 – 1989*, 1.vyd. Praha: Mladá Fronta, 2010. 264 s. ISBN 978-80-204-2200-2.
- [5] DVOŘÁKOVÁ, E. a kol.: *Industriál paměť východiska*, Praha: Titanic, 2007. 250 s. ISBN 978-80-86652-33-7.
- [6] DVOŘÁKOVÁ, E.: *Technické památky zemí Visegrádské čtyřky*, Praha: Informační centrum ČKAIT, 2000. 182 s. ISBN 80-86364-06-2.
- [7] EISENMANNOVÁ, D.: *Průvodce po technických památkách v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Národní technické museum, 1993. 162 s. ISBN 80-7037-024-6.
- [8] HEROUT, J.: *Jak poznávat kulturní památky*. Praha: Mladá fronta, 1986. 336s. ISBN 23-004-86.
- [9] HESKOVÁ, M. a kol.: *Cestovní ruch pro vyšší a odborné školy*. 1.vyd. Praha: Fortuna, 2006. 224 s. ISBN 80-7168-948-3.
- [10] HLADKÁ, J.: *Technika cestovního ruchu*. Praha: Grada Publishing, 1997. 168 s. ISBN 80-7169-476-2.
- [11] HLUŠIČKOVÁ, H. a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I. Díl*. 1.vyd. Praha: Libri, 2002. 618 s. ISBN 80-7277-043-8.
- [12] HLUŠIČKOVÁ, H. a kol. *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Díl*. 1.vyd. Praha: Libri, 2002. 598 s. ISBN 80-7277-044-6.
- [13] INDROVÁ, J. a kol.: *Cestovní ruch (základy)*. 2.vyd. přepracované. Praha:

Oeconomica, 2009. 122s. ISBN 978-80-245-1569-4.

[14] KUPKA, V. a kol.: *Pevnosti a opevnění v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2.vyd. Praha: Libri, 2006. 560s. ISBN 80-7277-096-9.

[15] LEDNICKÝ, V.: *Využití technických památek v českém cestovním ruchu*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita, 2004. 126 s. ISBN 80-248-0611-8.

[16] LEDNICKÝ, V., VANĚK, J., PYKA, J.: *Možnosti využití klastrů v cestovním ruchu*. 1.vyd. Opava: Slezská univerzita, 2009. 114 s. ISBN 978-80-7248-508-6.

[17] MACOUN, J.: *Československé pevnosti, stručná historie*. Brno: CP Books, a. s., 2005. 96 s. ISBN 80-251-0601-2.

[18] MAZÁČ, J.: *Technické kulturní památky*. Ostrava: Vysoká škola báňská – Technická univerzita, 2003. 166 s. ISBN 80-248-0242-2.

[19] PÁSKOVÁ, M., ZELENKA J.: *Výkladový slovník cestovního ruchu*. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. 448 s. ISBN 80-239-0152-4.

[20] RÁBOŇ, M.: *Československé opevnění z let 1935-1938*. Brno: Spolek přátel československého opevnění, 2003. 147s. ISBN 80-86463-13-3.

[21] ŠAUER M., VYSTOUPIL J.: *Základy cestovního ruchu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko – správní fakulta, 2006. 163 s. ISBN 80-210-4205-2.

SEZNAM ZKRATEK

gen.	Generál
pplk.	Podplukovník
stol.	Století
UNESCO Cultural	Anglická zkratka názvu United Nations Educational, Scientific and Organization, česky Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu
WTO obchodní organizace	Anglická zkratka názvu World Trade Organization, česky Světová obchodní organizace

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Znáte některé z nich? – str. 46

Graf č. 2: Pokud jste některé z nich navštívil/a, byly to... - str. 47

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 : TOP 5 nejnavštěvovanějších technických památek (2009), zdroj:

www.czechtourism.cz – str. 21

Tabulka č. 2 : Návštěvnost a způsoby financování pevnostních staveb, zdroj: vlastní – str. 42

PROHLÁŠENÍ O VYUŽITÍ VÝSLEDKŮ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB- TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucí bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB- TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Uherském Hradišti dne 11. května 2011

Martin Soukup

Bílovice 2, 687 12 Bílovice

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Otvírací doba a vstupné do podzemních chodeb a lapidária pevnosti Josefov

Příloha č. 2: Otvírací doba a vstupné do muzea v bývalé josefovské radnici

Příloha č. 3: Otázky dotazníkového šetření

JEDNOTLIVÉ PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

PODZEMNÍ CHODBY A LAPIDÁRIUM

Dnešní prohlídková trasa je dlouhá 1 km a seznamuje návštěvníky se způsoby podzemního boje o pevnost, s nebezpečnou prací minérů a technickou vyspělostí tehdejších vojenských inženýrů. Při prohlídce se používá osvětlení ručními lampami se svíčkami. Prohlídka trvá cca 45 minut. Čas prohlídek: 9.30, 10.30, 11.30, 13.00, 14.00, 15.00. V lapidáriu jsou instalovány originální plastiky světců, které v letech 1723 - 1727 vytvořila umělecká dílna genia barokního sochařství Matyáše Bernarda Brauna. Pocházejí z Mariánského sloupu na náměstí v Jaroměři. V dubnu a říjnu je lapidárium zavřeno.

NÁVŠTĚVNÍ DOBA

Duben a říjen - pouze soboty, neděle a svátky: 9.00 - 12.00, 13.00 - 16.00 hod. Poslední prohlídka je v 15.00 hod. Květen, červen, září - úterý až neděle: 9.00 - 12.00, 13.00 - 17.00 hod. Poslední prohlídka je v 16.00 hod. Červenec a srpen - úterý až neděle: 9.00 - 12.00, 13.00 - 18.00. Poslední prohlídka je v 17.00 hodin.

ZÁKLADNÍ VSTUPNÉ - pouze prohlídka podzemních chodeb:

DUBEN A ŘÍJEN Děti, studenti, senioři, ZTP: 25,- Kč, dospělí: 50,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

ZÁKLADNÍ VSTUPNÉ - podzemní chodby, ubytovací kasematy, lapidárium M. B. Brauna, val Bastionu I

KVĚTEN, ČERVEN, ČERVENEC, SRPEN, ZÁŘÍ Děti, studenti, senioři, ZTP: 30,- Kč, dospělí: 60,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

KOMBINOVANÉ VSTUPNÉ - prohlídka podzemních chodeb + muzeum v radnici

DUBEN A ŘÍJEN Děti, studenti, senioři, ZTP: 30,- Kč, dospělí: 65,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

KVĚTEN, ČERVEN, ČERVENEC, SRPEN, ZÁŘÍ Děti, studenti, senioři, ZTP: 40,- Kč, dospělí: 80,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

V pokladně je k dostání řada zajímavých publikací, pohledů a jiných upomínkových předmětů. Návštěva pro skupiny od 10 osob mimo otevírací dobu je možná po domluvě. Vstupné činí - děti: 30,- Kč, dospělí: 60,- Kč. Součástí vstupního areálu pevnosti Josefov je parkoviště a možnost občerstvení. Kostel Nanebevstoupení Páně je pro návštěvníky podzemních chodeb a muzea v radnici otevřen každou sobotu od 11:30 do 13 hodin.

Příloha č. 2:

2. MUZEUM V BÝVALÉ JOSEFOVSKÉ RADNICI

Nalézá se v 1. patře bývalé josefovské radnice postavené v letech 1883 – 1884. Nejkrásnější místností pseudorenesanční budovy je aula s bohatou štukovou výzdobou. Vlastní expozice dokumentuje historii Jaroměře a Josefova a současně v ní muzeum představuje to nejlepší ze svých sbírek. Unikátní je především tisíc let stará loď - monoxyl, dále zaujmou modely pevnostních bran, maketa středověké Jaroměře, gotická oltářní deska, umělecké předměty baroka, cechovní památky, militaria a další.

NÁVŠTĚVNÍ DOBA:

duben, květen, červen, září a říjen - pouze soboty a neděle 10.00 - 16.00 hod.

červenec a srpen - úterý až neděle 10.00 - 17.00 hod.

Návštěva pro skupiny od 10 osob mimo návštěvní dobu je možná pouze po domluvě.

ZÁKLADNÍ VSTUPNÉ - prohlídka expozice muzea v radnici:

Děti, studenti, důchodci: 15,- Kč, dospělí: 30,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

KOMBINOVANÉ VSTUPNÉ - expozice muzea + prohlídka podzemních chodeb:

DUBEN A ŘÍJEN Děti, studenti, senioři, ZTP: 30,- Kč, dospělí: 65,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

KVĚTEN, ČERVEN, ČERVENEC, SRPEN, ZÁŘÍ Děti, studenti, senioři, ZTP: 40,- Kč, dospělí: 80,- Kč, děti do 6ti let: zdarma

KONTAKTY:

Správce objektů:

Městské muzeum, Husova 295, 551 01 Jaroměř

tel.: +420 491 812 731; mob.: +420 608 976 498

e-mail: pevnost.josefov-zajezy@seznam.cz, muzeum.jaromer@worldonline.cz,

V Josefově můžete dále navštívit:

PRVNÍ VOJENSKOHISTORICKÉ MUZEUM M. FROSTA

tel.: +420 491 816 055; mob.: +420 603 279 310

<http://www.muzeum.hradecko.com>

Příloha č. 3:

Dotazníkové šetření – otázky a možné odpovědi v dotazníku:

1) Pohlaví – muž/žena

2) Věk – 0-20/ 21-30/ 31-45/ 46 a více let

3) Nejvyšší dosažené vzdělání – základní/ střední s maturitou/ střední bez maturity/ vysokoškolské

4) Zajímáte se obecně o vojenskou historii? – ano/ ne/ pouze povrchně

5) Jak atraktivní jsou pro Vás pevnostní stavby? - Pokud je příležitost, rád/a je navštívím/ tento druh památek mě nezajímá/ velmi/ vyhledávám je

6) Má podle vás smysl zachovávat a opravovat pevnostní stavby? – ano/ ne/ nevím

7) Myslíte si, že jsou v rámci cestovního ruchu dostatečně propagovány? – ano/ ne/ nevím

8) Jakou výši vstupného jste při návštěvě těchto památek zaplatili? – do 50 Kč/ do 100 Kč/ do 150 Kč/ pokud to bude stát za to, klidně i víc

9) Znáte Královéhradecký kraj jako destinaci s velkým množstvím pevnostních staveb?
– ano/ ne

10) Znáte některé z nich? – pevnost Josefov/ městské hradby některého z měst v kraji/
pohraniční opevnění (dělostřelecké tvrze Hanička, Dobrošov, Skutina, Stachelberg)/
pohraniční opevnění (samostatné objekty těžkého nebo lehkého opevnění)/ neznám
žádnou/ jinou

11) Pokud ano, jak jste se o nich dozvěděl/a? – z médií (noviny, televize, internet)/
z doslechu od přátel, známých/ jsem místní

12) Pokud jste některé z nich navštívil/a, byly to... - pevnost Josefov/ městské hradby
některého z měst v kraji/ pohraniční opevnění (dělostřelecké tvrze Hanička, Dobrošov,
Skutina, Stachelberg)/ pohraniční opevnění (samostatné objekty těžkého nebo lehkého
opevnění)/ jinou

13) Byl/a jste spokojen/a s prohlídkou objektu, případně výkladem k němu? – ano/ ne

14) Plánujete (i opakovanou) návštěvu některé z památek na území kraje? – ano/ ne/
nevím